

„*KOHO JE PÔDA, TOHO JE KRAJINA...*“
(KNIEŽA HOHENLOHE A JEHO AKTIVITY V OBLASTI
TATIER, 1879 – 1926)

ROMAN HOLEC

HOLEC, Roman. “Who owns the land, owns the country...” (Prince Hohenlohe and his activities in the Tatras region, 1879–1926). *Historický časopis*, 2023, 71, 3, pp. 533–556, Bratislava.

Prince Christian Kraft von Hohenlohe bought his first properties in the High Tatras area in 1879 and gradually bought more (about 19,000 ha in total). Several of his buying activities caused great emotions of nationalism in the Kingdom of Hungary. As a German from the Reich, he came into conflict with the opinion that the High Tatras should remain in domestic hands. Even here, however, no one was clear whether it was meant to be Hungarians, Zips Germans, Slovaks or Poles. In addition, the Hungarian state entered the nationalist discourse, which had ambitions to buy property into state hands, which was supposed to be an expression of a positive attitude towards the country and opposition to the most beautiful areas falling into the hands of foreigners.

Hohenlohe programmatically demonstrated a positive relationship to the state and its politics. On the other hand, he came into conflict with domestic tourists on his properties, and with his contradictory conservation activities, he justified closing the properties to tourists, which again caused only resistance and resentment from the public.

In the Hungarian-Polish border dispute at the beginning of the 20th century, he took the Hungarian side and after 1918 pragmatically defended Czechoslovak interests against Polish territorial claims, because it both suited him and enabled him to avoid the intentions of the later Czechoslovak land reform. The state was also accommodating to the heirs of the estates and dealt with them very generously, as it did not desire a conflict with the Reich Germans in the 1930s. The fates of the Hohenlohe properties thus remained rather exceptional in the Hungarian and Czechoslovak state context.

Key words: Prince Hohenlohe. High Tatra. Kingdom of Hungary. Czechoslovakia. Clash of nationalisms.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2023.71.3.7>

Po dlhé stáročia bola szentiványiovská rodina majiteľom veľkej časti liptovských Tatier (Važecká, Furkotská a Mlynická dolina so Štrbským plesom). V druhej polovici 19. storočia spravoval tieto a iné majetky z kaštieľa v Liptovskom Jáne József Szentiványi (1817 – 1905), významná postava liptovského, tatranského,

hornouhorského i celoštátneho verejného a kultúrneho života, veľký bojovník proti panslavizmu a popredný funkcionár Uhorského karpatského spolku.

Na Štrbskom plese dal Szentiványi postaviť viaceré objekty a spravil z nich kvalitné kúpele a vyhľadávanú turistickú atrakciu. Pravidelne tu vítal najvýznamnejšie osobnosti celoštátnej politiky a verejného života, vysokých aristokratov, arcivojvodov i panovníkov. Szentiványiho gastronómická pohostinnosť i kvalitatívny štandard jeho poľovačiek boli povestné v celej krajine i za jej hranicami. A práve Štrbské pleso, táto „perla“ Tatier, sa stala na začiatku 20. storočia objektom záujmu kniežaťa Hohenloheho, ktorý bol Szentiványiho pozemkovým susedom a chcel takto rozšíriť („zaokrúhliť“) svoje tatranské panstvo.¹

Plánovaná kúpa tohto plesa sa stala spúšťačom veľkej mediálnej aféry, ktorá dala priestor radikálnej nacionálnej rétorike. Tá veľmi citlivo vnímala „prienik“ ríšskonemeckého aristokrata, kniežaťa Christiana Krafta von Hohenloheho do uhorského priestoru. Veď už od roku 1879 si začal kupovať rozsiahle tatranské majetky a hrozilo, že sa postupne ako cudzinec zmocní celého pohoria. V rámci rozpútanej nacionalistickej aféry sa naliehavo nastoľovali otázky, komu vlastne patria Tatry, kto je v nich „pánom“, aké funkcie má štát pri ochrane Tatier a v prospech koho a proti komu ich musí chrániť.

Knieža Christian Kraft von Hohenlohe-Öhringen, vojvoda z Újezdu (1848 – 1926), bude hlavným hrdinom nášho rozprávania.² Nebol pritom len tak obyčajným ríšskym Nemcom, veď jeho až legendami opradené bohatstvo z neho robilo jedného z najbohatších mužov Nemecka. Sliezsky magnát predstavoval klasický typ tzv. komínovej aristokracie, patrili mu bane, železiarne, oceliarne, zámky, lesy, hory... Poľovačky boli tradične najväčšou vášňou Hohenloheho. Na svojich nemeckých a sliezskych majetkoch ich organizoval neúrekom a často na ne prichádzal aj nemecký cisár.

Napriek zdanlivo nenaplneným dvorským titulom a početným politickým funkciám Hohenlohe význam politickej reprezentácie nepodceňoval. Ako výraz vlastnej sociálnej prestíže a výnimočného hospodárskeho postavenia, a súčasne ako povinnosť svojmu stavu, vnímal Christian Kraft členstvo vo württemberskom parlamente a v pruskej hornej snemovni, rovnako medzi konzervatívami

---

1 Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-20-0371 *Lesk a pád šľachty. Stratégie šľachtickej reprezentácie v dejinách Slovenska*, riešeného v Historickom ústave SAV, v. v. i. K životným osudom Szentiványiho a k problematike predaja Štrbského Plesa na základe slovenských a maďarských prameňov JALČOVIK a VÍTEK. *Životné osudy Jozefa Szentiványiho*. Štrba 2021, hlavne s. 252 a nasl..

2 K životným osudom Hohenloheho STALMANN. Fürst Christian Kraft zu Hohenlohe-Öhringen (1848–1926). „Leben wie Lukull“. In HANNIG a WINKELHOFER-THYRI, ed. *Die Familie Hohenlohe. Eine europäische Dynastie im 19. und 20. Jahrhundert*. Köln; Weimar; Wien 2013, s. 357-373.

v ríšskonemeckom parlamente. So žiadnymi zásadnými prejavmi nevystupoval, skôr sa snažil reprezentovať svoj stav a jeho konkrétne hodnoty. Ak dlhodobo podporoval Bismarcka a jeho politiku, v pobismarckovskom období ho charakter politického života a rôznych koalícií už skôr znechucovali, v dôsledku čoho chcel viackrát zložiť mandát. Nakoniec zostal v ríšskonemeckom parlamente až do roku 1912.

Do povedomia širokej verejnosti sa Christian Kraft dostal predovšetkým ako podnikateľ. Patril k najväčším sliezske magnátom a jeho ambície zodpovedali tomuto postaveniu. Centrom správy hohenloheovských majetkov a významným priemyselným strediskom sa stalo sliezske mestečko Slawentzitz (Ślawięce).

Početné bane a podniky vo vlastníctve kniežaťa sa v roku 1905 premenili na účastinnú spoločnosť pod názvom Hohenlohe-Werke AG, čím sa zavŕšil proces podobných priemyselných transformácií v celom sliezske priemyselnej regióne. Tento ťah zabezpečil Hohenlohemu odstupné, ktoré činilo 44 miliónov mariek a rentu 3 milióny mariek ročne. Koncentrácia výroby dospela do štádia, že hohenloheovská účastinná spoločnosť mala pred prvou svetovou vojnou základný kapitál vo výške 80 miliónov mariek a zamestnávala okolo 10 000 ľudí. Jej produkcia zinku i surového železa dosahovala svetové parametre, v ťažbe uhlia patrila Hohenlohemu medzi hornosliezskymi podnikmi prvá priečka so 4 miliónmi ton. V roku 1913 išlo v prípade zinku o takmer 37 miliónov ton, čo tvorilo vyše 20 % celkovej sliezskej výroby. Voči cenovému tlaku sa bránili nemeckí producenti vzájomnou koordináciou výroby.

Pred prvou svetovou vojnou sa knieža postaralo o titulky v novinách vďaka jednej veľkej podnikateľskej afére. Spojil sa s Maxom Egonom kniežaťom Fürstenbergom a utvorili spolu holding, ktorý vyvíjal aktivity v najrôznejších podnikateľských sférach.³ Nestáli však pod šťastnou hviezdou a rôzne pozemkové, finančné, stavebné, ťažiarne, lodiarske a iné obchody zaznamenali pre Hohenloheho miliónové straty. Ich spoločným znakom bolo veľikášstvo, strata súdnosti a celosvetový rozmer finančne náročných aktivít. Veľké straty musel Hohenlohe kryť ešte väčšími úvermi, dostával sa postupne do stále komplikovanejších finančných problémov. Disponibilné peniaze sa mu zredukovali na minimum a nakoniec v očakávaní katastrofy deponoval časť peňazí do Londýna, všetko kvôli prípadu, že by náhodou o všetko prišiel. Zachraňovali ho na príkaz cisára nemecké ríšske banky, zachraňoval ho vtedy ešte bezvýznamný bankový riaditeľ Hjalmar Schacht, za nacistickej éry riaditeľ Ríšskej banky, a významný nemecký podnikateľ v Čechách Ignác Petschek. Treba predoslať, že ho definitívne zachránila až povojnová inflácia, ktorá Hohenloheho obrovské dlhy úplne znehodnotila. Niektorí zbohatli na vojne, iní získali v dôsledku vojny.

---

3 Podrobnejšie BOMMARIUS. *Der Fürstentrust. Kaiser, Adel, Spekulanten*. Berlin 2017.

Pre nás je knieža Hohenlohe zaujímavý tým, že v roku 1879 sa stal a zostal až do svojej smrti pánom obrovskej časti Tatier. Tých Tatier, o ktoré sa sporili viacerí ich obyvatelia a ktoré si prisvojovali viaceré etniká. Boli maďarské, poľské, slovenské a či patrili najviac spišským Nemcom?

Potreba zadefinovať územie obývané konkrétnym etnikom vznikla v čase zrodu moderného nacionalizmu. Aj predtým mali územia svoje názvy, ale teraz bolo potrebné priradiť územie k národu, lebo národ bez vymedzeného územia, kde mal od nepamäti žiť a pracovať, trpel významným deficitom. I preto sa atribúty národa museli jednoznačne pomenovať a kde chýbali alebo sa pomenovať nevedeli, tam sa museli skonštruovať. Týkalo sa to najmä národných dejín, historických tradícií a historickej pamäti.

Obdobie národného romantizmu bolo ideálne na to, že ponúklo v duchu svojho kánonu prírodu ako antropomorfné médium s vlastnosťami a schopnosťami človeka. Príroda a človek, príroda a národ žili v symbióze, v harmónii i vzájomnej interakcii. I preto mala príroda vplyv na charakter etnika, ktorý v nej žil. V minulosti sme boli svedkami častého prisvojovania si prírody na území daného (v tomto prípade slovenského) etnika. Pohoria, rieky, vrchy, prírodné útvary, charakteristické prvky flóry a fauny – všetky nadobúdali národnú pridanú hodnotu, mnohé so doslova identifikovali s príslušným národom. V prípade Slovákov získali takýto priam posvätný národný rozmer vrchy ako Kriváň alebo Kráľova hoľa, pohoria ako Tatry, zvieratá ako kamzík a svišť (tatranské zvieratá) či rôzne dravce ako sokol alebo orol symbolizujúce odvahu a silu, ktoré často príslušníkom národa chýbali.⁴ Stali sa predmetom literárneho spracovania, priam sakralizácie, i rôznych iných umeleckých prístupov. V „zápase“ o Vysoké Tatry sa „stretli“ maďarský, nemecký, poľský i slovenský nacionalizmus. Každý z nich túžil prisvojiť si Tatry a urobiť si z nich svoj národný symbol a súčasť vlastného národného príbehu.

To, čo v slovenskom prípade zohrávali Tatry a lipa, nadobúdali v nemeckých dejinách les a dub. Les ako súčasť a symbol národnej identity symbolicky zjednocoval v čase a priestore rozštiepené a roztrieštené Nemectvo. Aj po zjednotení sa les politicky instrumentalizoval a mohol zohrávať podľa potreby úlohu buď „feudálnych záujmov“ pruského junkerstva, alebo vyslovene rôznych modernizačných konceptov. Národ sa identifikoval s prírodou a tú stelesňoval les, ktorý tvoril aj prírodnú ochranu na celonemeckých hraniciach. Keďže však les nemal statický charakter, mohol sa stať neskôr aj objektom nacionálneho prisvojovania a expanzie. Príklad moderného nemeckého lesného hospodárstva v protiklade s lesným dedičstvom tradičnej poľskej nehospodárnosti a šlendriánstva mal slú-

---

4 ŠKVARNA. *Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraniu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica 2004.

žiť ako dôkaz nemeckej disciplíny a poriadku, ktoré zachraňujú pôvodne romanticky vnímaný „nemecký les“ pred záhubou a tým do značnej miery legitimizovali nemeckú expanziu smerom na východ.⁵ Potvrdil to nepriamo aj nemecký postoj a rétorika voči obsadenému Białowiežskemu pralesu. Rovnako podobné konštrukty fungovali aj voči Francúzsku, kde sa devastácia prírody a pustošiace účinky francúzskej revolúcie dávali do kontrastu s hlboko zakoreným nemeckým ochranárstvom a národne (národno-štátne) podmieneným vzťahom k prírode.⁶ Takto instrumentalizovaná symbolika už nemala ďaleko k reakčnej ideológii *Blut und Boden*.

Prisvojovanie si krajiny ako „jednotného“ a „národného“ teritória bolo súčasťou snáh každého národného hnutia a jedným z prostriedkov sa stalo aj jej konkrétne spoznávanie a podpora rozvoja vnútroštátneho turizmu. Láska ku krajine sa považovala za cnosť, čo umocňovali rôzne topografické javy, ako nápadné prírodné útvary, rieky, pohoria, lesy – všetko definované ako typicky národné.⁷ Uhorskému karpatskému spolku napríklad vadilo, že viac obyvateľov Uhorska navštevovalo hory v Tirolsku ako samotné Tatry. Bolo to smutné, preto programovo oslovovali inteligenciu, aristokraciu a finančný svet, ktorí mali ísť vzorom pre ostatných.⁸ V rozsiahlom memorande vláde v januári 1907 sa upozorňovalo na nepriaznivé majetkové pomery vo Vysokých Tatrách i v aggteleckej jaskyni (Domica-Aggtelek), ktoré boli prekážkou akéhokolvek rozvoja infraštruktúry. V Tatrách dominovalo obecné a súkromné vlastníctvo (z toho navyše mnohí cudzinci), jaskyňa bola majetkom aggteleckého komposesorátu a Uhorský karpatský spolok ju mal od roku 1881 v nájme, od roku 1896 v tzv. večnom nájme. Spolok navrhol obe lokality – veľhory i jaskyňu – zaradiť do zvláštnej kategórie „národných pokladov“ s osobitným režimom, čo by mohlo legislatívne umožniť v štátnom záujme istú formu vyvlastňovacieho zákona, ako aj účinnejšie zveľaďovanie a propagáciu uvedených lokalít. Bolo pozoruhodné, že memorandum hovorilo o stavbe hotelov a ubytovacích kapacít, o plánovanom observatóriu na Slavkovskom štíte, budovaní chodníkov, ciest i železníc, o rôznych úľavách i láske k vlasti (sme jej súčasťou a vážiť si ju je našou vlasteneckou povinnosťou), zato o ochrane prírody, zvierat a rastlín tu nepadlo ani slovo...⁹

5 K tomu BLACKBOURN. *Podmaňování přírody. Voda, krajina a vytváření moderního Německa*. Praha 2009; WILSON. *The German Forest. Nature, Identity, and the Contestation of a National Symbol, 1871–1914*. Toronto 2012.

6 Podrobne WILSON, *The German Forest*, s. 215-223.

7 ZLOCH. *Polnischer Nationalismus. Politik und Gesellschaft zwischen den beiden Weltkriegen*. Köln; Weimar; Wien 2010, s. 538-539.

8 Protokoll ... der am 7. August 1910 ... gehaltenen XXXVII. Generalversammlung ... In *Jahrbuch des Ungarischen Karpathenvereines*, 1911, roč. 38, s. 86.

9 Memorandum des Ungarl. Karpathenvereines... In *Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-Ve-*

Popri turizme dominovali ako dôležité prostriedky národného „prisvojovania si“ prírody školské podujatia – výlety, výstavy, didaktické odporúčania ku školským výletom, Dni stromov a vtákov, uprednostňované miesta, na ktoré sa viazala silná historická pamäť a symbolika (po stopách štúrovcov, Kossutha, Petőfiho, vybraných udalostí revolúcie 1848/9), muzeálne zbierky prezentujúce bohatstvo vlasti.¹⁰ Na národných podujatiach sa vždy vítali účastníci zo všetkých regiónov, udalosti v regiónoch sa vnímali vždy v celoštátnych príčinných súvislostiach. Cirkev prispievala k umocňovaniu lokálnej hrdosti a ku kultivácii lokálnych sviatkov. Konštrukcia národného teritória našla svoje hranice – práve na hraniciach. Už sme ukázali, že ich definovanie bolo najmä pri (nehistorických) národnostne zmiešaných územiach (slovensko-poľských, slovensko-rusínskych, slovensko-maďarských) veľmi voľné.¹¹

Do takýchto pomerov, teda pod tatranské končiare, prišlo knieža Hohenlohe vo veku 30 rokov po prvý raz v roku 1878. Bol očarený krásou hôr a vtedy padol návrh, aby kúpil výnimočný poľovný revír v Belianskych Tatrách. V jeseni 1879 sa Christian Hohenlohe vrátil do Javoriny, aby si dôkladne prezrel tunajší poľovný revír a v predvečer Vianoc podpísal kúpno-predajnú zmluvu na javorinské a lendacké panstvo. Takmer 10 500 hektárov tatranských lesov a horských lúk kúpilo knieža za pol milióna zlatých od dedičov pôvodného majiteľa, baróna Horvátha de Paloczay (z Plavča, rod mal majetky v držbe od roku 1593) reprezentovaných vnukom Aladárom Salamonom de Alap zo ženskej vetvy Horváthovcov. Na majetkoch sa vykazovalo niekoľko medveďov, 200 kamzíkov, 3 kusy vysokej zvery (!), 150 kusov srnčej zvery, niekoľko kusov tetra hluháňa. Z predátorov rys, orly, počas surovej zimy aj vlci.¹² Horváthovci na panstve vybudovali hámre, ale vzhľadom na komplikovaný dovoz rudy neboli v tomto čase už rentabilné. Aladár Salamon javorinský hámor premenil na lepenkáreň.

Hohenlohe hneď v roku 1880 doviezol zo svojho sliezskeho panstva Slawentzitz 25 kusov vysokej zvery, rozšíril oplotenú zvernicu a začal pracovať na zazverení svojich revírov. V auguste prichádza poľovať dedičný pruský princ

---

reines, 1907, roč. 34, s. 1-28.

- 10 Podrobne PUTTKAMER. *Schulalltag und nationale Integration in Ungarn. Slowaken, Rumänen und Siebenbürger Sachsen in der Auseinandersetzung mit der ungarischen Staatsidee 1867–1914*. München 2003, hlavne od s. 252.
- 11 Podrobne HOENIG. *Geteilte Berge. Eine Konfliktgeschichte der Naturnutzung in der Tatra*. Göttingen 2012, s. 57 a nasl.
- 12 Štátny archív Prešov, pracovisko Spišský archív Levoča (ďalej ŠAP-SAL), fond Hohenlohe-Javorina, šk. 2, fasc. 1, Die Herrschaften Javorina und Landok gingen am 23. Dezember 1879 durch Kauf...“

na kamzíky a medvede.¹³ Tento scenár sa potom pravidelne opakuje: pravidelné zazverovanie revírov a početné poľovačky za účasti najvyššej európskej aristokracie. Na tieto aktivity sa vynakladali obrovské finančné prostriedky.

Hohenlohe postupne dokupoval i ďalšie pozemky a celý svoj majetok postupne zaokrúhľoval. Dosiahol rozlohu 30 000 jutár (takmer 17 300 ha). S veľkými finančnými nákladmi na ňom vybudoval špičkový poľovnícky revír, ktorý zazveril zvieratami z rôznych kontinentov. Povestné sa stali zubre, severoamerické bizóny, africké antilopy, altajské divé kozy a raticová zver z rôznych kútov Európy a sveta (altajské jelene, vapiti z Ameriky), ale aj ular himalájsky z čelade bažantovitých.¹⁴ Práve chov jelenej zveri mal byť kľúčový pre uvedený reprezentatívny poľovnícky revír, ktorý sa skoro stal doslova pýchou Tatier. Hohenlohe získal pre jeho potreby 18 vyškolených „jágrov“ zo Štajerska, ktorý v nových horárňach strážili revír (pred pytliakmi i zvieracími predátormi) a udržiavali ho vo výbornej kondícii. Zrušil napríklad prenájom vysokohorských pasienkov, aby zachoval nad úrovňou lesa úplný pokoj a nič nerušilo jeleniu zver.

Nečudo, že ani nie rok po kúpe, vypukla už v roku 1880 na pôde Uhorského karpatského spolku,¹⁵ ale i v radoch milovníkov tatranskej prírody tzv. javorinská aféra. Knieža Hohenlohe totiž práve od začiatku osemdesiatych rokov vyhlásil obrovské územia Javoriny a Belianskych Tatier za uzavreté pre akýchkoľvek návštevníkov. V radoch členov spolku, miestneho obyvateľstva i početných turistov to vyvolalo obrovskú nevôľu.

Knieža svoje neštandardné kroky zdôvodňoval viac ako pragmaticky. Turisti rušili v lesoch a horách žijúce zvieratá a tým ohrozovali jeho vlastné poľovnícke záujmy. Ak prvá časť argumentácie mohla pre ochrancov prírody vyznievať sympaticky, egoistické pozadie nemohlo podobným krokom získať priaznivcov ani v radoch spolku. Predsa pred nimi a turistami nebolo treba chrániť prírodu, oni nerušili ani veľké, neraz importované jelenie stáda, ani kamzíky, ktoré si Hohenlohe ako vášnivý poľovník úzkostlivo šetril – pre svoju pušku. Len niektoré chodníky vyhlásil za prístupné a aj tie mohli byť kedykoľvek uzavreté, čo sa i stávalo. Pohyb sa musel hlásiť, zo štítov sa mohlo vystupovať len na Širokú. To bol veľký úder pre turistiku a cestovný ruch. Riaditeľstvo javorinského pan-

---

13 Tamže.

14 K tomu ŠAP-SAL, fond Spišská župa, Podžupan adm., šk. 1367, inv. č. 874, sig. 5419/1908, riaditeľstvo majetkov kniežaťa Hohenlohe spišskému podžupanovi z 22. 10. 1900 (hovorilo sa o dovoze 14 altajských jeleňov, 44 kusov jeleňa vapiti, 9 bizónov, 2 divých kôz k ôsmim už pred tromi rokmi privezeným, pričom do jari 1901 sa malo priviezť ešte 25 – 30 kusov divých kôz).

15 HOENIG, *Geteilte Berge*, s. 27 a nasl.; HOLEC. *Človek a príroda v „dlhom“ 19. storočí*. Bratislava 2014, s. 261-262.

stva však zostávalo voči sťažnostiam neoblomné ako skala. Táto agenda sa stala trvalým problémom medzi majiteľom, obyvateľmi a štátom.

Ambivalentnosť Hohenloheho ochrany zodpovedá aj protirečivému hodnoteniu lesného hospodárenia na majetkoch pruského kniežat'a. Aby lendacké i javorinské lesy vynášali čo najviac, Hohenlohe kládol veľký dôraz aj na pestovanie a ťažbu kvalitného dreva. Obnova lesa musela byť uskutočnená ihneď po dokončení ťažby a vyčistení rúbaniska. Nedovoľoval pásť dobytok na mladých zalesnených plochách. Na druhej strane, popri viacerých pozoruhodných aktivitách sa snažil práve na zalesňovaní šetriť, ako sa len dalo.¹⁶

V roku 1893 uzavrel Hohenlohe s mestom Spišská Belá nájomnú zmluvu na poľovnícke práva vo vysokohorských majetkoch mesta. Podpísaná bola na 30 rokov, teda do konca roku 1923, spojila sa s ročným poplatkom 400 zlatých (spolu na 12 000 zlatých) a s príslubom, že knieža sa bude podieľať a podporí výstavbu železničnej trate Spišská Belá – Ždiar – Podspády – Jurgov (vtedy súčasť Uhorska) – štátna hranica. Malo sa tak stať poskytnutím pozemkov na výmenu za významný balík akcií tejto stavby, ďalej financiami na potrebné predpráce a jednorazovou sumou 200 000 zlatých na zakúpenie akcií zo základného kapitálu celej stavby. Užívanie vysokohorských pasienkov malo byť pre mesto zachované, rovnako osobitný režim sa ustanovil pre turistickokúpeľnú oblasť Tatranská Kotlina aj s Belianskou jaskyňou, pričom sa zabezpečila ich dostupnosť pre výletníkov, turistov i kúpeľných hostí.¹⁷

V rokoch 1895 až 1898 Hohenlohe prikúpil od Mariássyovcov Vyšné Hágy s príľahlou Batizovskou, Štôlskou a Mengusovskou dolinou so Zlomiskami, ako aj okolie Popradského plesa (4 137 ha), čím sa dostal do tesného susedstva so szentiványiovským panstvom pri Štrbskom plese.¹⁸ Hohenloheho majetok dosiahol výmeru už 15 000 hektárov prevažne lesnej pôdy, na ktorej choval poľovnú zver. Hohenlohe sa tak stal prvým zahraničným, teda neuhorským zemepánom vo Vysokých Tatrách. A jeho chuť na ďalšie pozemky adekvátne rástla. Na programe dňa sa ocitlo Štrbské Pleso aj s okolím. A práve tu po prvý raz narazila kosa na kameň.

K spomínanej kauze okolo tohto plesa prišlo pomerne neočakávane na jeseň v roku 1901. Dáva sa do súvislosti s konaním balneologického kongresu v Budapešti v marci 1901, kde majitelia kúpeľov (a teda aj Szentiványi) nenadobudli

16 K tomu podrobne a kriticky BOHUŠ, Ivan. *Lesníctvo a lesy vo fonde Hohenlohe-Javorina Štátneho oblastného archívu v Levoči. Tatranská Lomnica 1977* (strojopis v rozsahu 301 strán uložený v príručnej knižnici Štátny archív Prešov, pracovisko Spišský archív Levoča).

17 Materiály z rokov 1893 – 1906 (zmluva z 25. 9. 1893, korešpondencia, finančné prevody) v Hohenlohe Zentralarchiv Neuenstein (ďalej HZAN), Oe140 – Privatsekretariat: Ausländische Besitzungen und Jagden, Bü 58.

18 ŠAP-SAL, fond Hohenlohe-Javorina, šk. 82, mapy spišských majetkov Hohenloheho.

dojem, že by boli pre štát prioritou. Namiesto riešenia problémov prišlo dokonca k zriadeniu štátnych a ako konkurenčne vnímaných kúpeľov v Lubochni a v Tatranskej Lomnici. Neveľmi ziskové Štrbské Pleso bez adekvátnej podpory možno len umocnilo neprehľadnú Szentiványiho finančnú situáciu a potrebu zabezpečiť syna. V takejto situácii bol predaj nehnuteľnosti a finančná hotovosť za ňu najlepším riešením. Ponuka Hohenloheho vo výške jeden milión korún „na drevo“ sa dala ťažko len tak zmiest' zo stola.¹⁹

Celý majetok tvorilo vlastné pleso s rozlohou 35 katastrálnych jutár, smrekový les okolo plesa v rozlohe 469 jutár a ostatné, menej hodnotné územie horských lesov s rozlohou 1 119 jutár. Spolu teda išlo o 1623 jutár (934 hektárov) vrátane „kamzíčieho“ horského územia po Vyšné Hágy, čo malo pre Hohenloheho mimoriadnu príťažlivosť. Knieža bolo ochotné dať milión korún, ba i niečo cez túto sumu (až po 1,2 miliónov). Všetko sa ukazovalo byť na dobrej ceste, tlak na starého Szentiványiho vyzeral byť úspešný, vtedy sa však celá plánovaná transakcia dostala na verejnosť a stala sa predmetom politicky motivovanej publicistiky.

Prvé správy o predaji „perly Tatier“ do cudzích rúk vyvolali vo verejnosti takú pozornosť a búrku nevôle voči cudzincom, s ktorou určite ani obaja aktéri transakcie nepočítali. Rozpútala sa mediálna kampaň a tá prinútila konať aj uhorskú vládu. Hohenlohe medzitým v liste grófovi Tassilovi Festeticsovi zvýšil kúpnu sumu na 1,5 miliónov, hoci to už údajne dvojnásobne presahovalo hodnotu nehnuteľnosti. Súčasne ho prosil, aby prehovoril s ministerským predsedom Kálmánom Széllom a presvedčil ho, nech upokojí verejnú mienku v tom zmysle, že nejde v jeho prípade o obyčajného cudzinca, ale v Uhorsku už etablovaného magnáta a Štrbské pleso sa dostane do dobrých rúk:

„Keď som sem prišiel pred 22 rokmi, našiel som tu jeden nevýnosný a vôbec nie ucelený majetok, do ktorého som musel investovať státisíce, aby som lesné porasty urobil ako-tak užitočnými, postavil som fabriky a tým zabezpečil existenciu nielen veľkému počtu robotníkov, ale vytvoril som tým aj pre štát úctyhodný daňový objekt.“²⁰

Hohenlohe argumentoval, že sa zúčastňoval na mnohých podujatiach a podporoval ich, pokiaľ sa konali vo verejnom záujme (napr. železnica od Spišskej Belej po krajiniskú hranicu, ktorej výstavbu skutočne v tomto čase urgoval).²¹ Tým dokazoval svoju zakotvenosť v regióne a záujem o jeho potreby. Knieža

19 JALČOVIK a VÍTEK, *Životné osudy*, s. 252-253.

20 HZAN, Oe140, Bü 1, Ch. Kraft Hohenlohe T. Festeticsovi z 23. 9. 1901 (konspekt) a 10. 10. 1901 (čistopis).

21 ŠAP-SAL, fond Spišská župa, Hl. župan II., šk. 23, inv. č. 150, sig. 19/1901.

investoval v Uhorsku už milióny korún, z čoho mal úžitok nielen on, ale i štát ako celok a jeho obyvatelia. Na publikované výčitky, že bude prekážkou rozvoja turistického ruchu, Hohenlohe uviedol celý rad svojich zásluh a činov práve v prospech turistov.

Nič to však nezmenilo na skutočnosti, že mnohí magnáti sa „neprijemným spôsobom“ vyslovili proti Hohenlohemu a Szélla vyzvali na rezignáciu, ak adekvátne nezakročí.²² V tejto situácii napísal Hohenlohe Széllovi osobný list, v ktorom odmietal akékoľvek aktivity proti turistom a tvrdenie, že by nové oblasti pred turistami úplne uzavrel, považoval za neopodstatnené. Naopak, vnímal kroky v prospech turistov za svoju prioritu, čo dokazoval výstavbou väčšieho hotela vo Vyšných Hágoch a turistickej ubytovne pri Popradskom plese, nehovoriac o budovaní turistických chodníkov. Záujem o Štrbské pleso vysvetlil takto:

„Už vyše 20 rokov som usadený v Tatrách a cítim sa v nich ako doma. Od začiatku som dúfal, že skôr alebo neskôr zaokrúhlím svoj dovtedajší majetok kúpou štrbských kúpeľov a bolo by pre mňa v skutočnosti veľkým sklamaním, keby som musel na svoj dávny sen rezignovať len preto, že by sa moje zábery dostali do svetla nesprávnych hodnotení.“²³

Väčšina novinových článkov a publicistiky rozvíjali scenáre ohrozujúce maďarský charakter Tatier. Podľa nich ďalší kus „maďarských“ Tatier sa mal dostať do cudzích rúk. Nemecké knieža v Tatrách postupne „hlce“ majetok za majetkom a nezastaví sa ani pred najkrajšími kútmi krajiny. Ako to bude v budúcnosti, keď sa nejaký Maďar vyberie do Tatier? Bude sa tam ešte cítiť ako doma?

Szentiványi sa vo vypätej atmosfére rozhodol formálne ponúknuť majetok na predkupné právo uhorskému štátu. Hohenlohe nepredpokladal, že by to čosi zmenilo na stave vecí, ale keď hneď po voľbách začiatkom októbra 1901 prices-toval na Štrbské pleso minister poľnohospodárstva Ignác Darányi, začal biť na poplach.

Vývoj udalostí musel Hohenloheho mrziť nepochybne aj preto, že v spomínaných voľbách do uhorského parlamentu, ktoré sa konali paralelne s aférou okolo Štrbského plesa, podporil v mestskom volebnom obvode Kežmarok vládneho liberálneho kandidáta Imre Vesztera. Na jeho volebný fond poskytol 4 000 korún a bol pripravený podieľať sa i na vyšších sumách. Ako písal županovi, „po tom, čo som tu už 20 rokov usadený, chcem aj takto ukázať, ako mi záujmy krajiny ležia na srdci“.²⁴ Nakoniec, nepochybne aj jeho zásluhou, Veszter vyhral

22 HZAN, Oe140, Bű 1, Drobig E. Kegelovi z 3. 10. 1901.

23 Tamže, Ch. Kraft Hohenlohe K. Széllovi zo 4. 10. 1901.

24 HZAN, Oe140, Bű 3, Ch. Kraft Hohenlohe Z. Csákymu z 25. 9. 1901 (koncept).

s presvedčivou majoritou 382 hlasov a mohol začať v Kežmarku svoje tretie volebné obdobie.

Hohenlohe taktiež zmobilizoval celú kohortu politických spolupracovníkov (T. Festeticsa, Gy. Széchenyiho, A. Münnicha) a stále radil nedať sa strhnúť do tlačových útokov, ale veriť v produktívny lobing a dohody.²⁵ Z rozhovoru medzi vplyvným spišskonovoveským poslancom Aurelom Münnichom a ministrom Darányim vyplynulo, že uhorská vláda mala pred očami nadštandardné uhorsko-nemecké vzťahy a ich výrazom bol aj vzťah uhorskej vlády k nemeckému kniežaťu, ktorý Darányi nevnímal ako akýmkoľvek spôsobom zaťaženie. Kúpu Štrbského plesa bolo treba vnímať ako vec „čisto vyšších štátnych záujmov a rozhodujúcich vládno-politických dôvodov, osobné dôvody pri tom nehrali žiadnu rolu“.²⁶

To, o čom hovoril Darányi, sa rýchlo stalo realitou. Hoci nemal mandát a ani prostriedky v rozpočte rezortu, vstúpil so súhlasom predsedu vlády operatívne do rokovaní a bez súhlasu parlamentu ponúkol za kúpu Štrbského Plesa takmer 3 milióny korún. Darányi pri osobných návštevách plesa apeloval na vlasteneckosť Szentiványiho, aby nepodľahol prípadným vyšším ponukám zo strany Hohenloheho.²⁷

Kampaň proti Hohenlohemu pokračovala s rastúcou intenzitou a so stále drsnejším slovníkom. Napriek lobingu svojich politických spojencov v Budapešti sa nakoniec sklamanie, o ktorom písal Hohenlohe, stalo skutočnosťou. Štrbské pleso s kúpeľmi, budovami i okolitými lesmi skončilo v rukách štátu, keď zaň Darányi ponúkol Szentiványimu majetok s rozlohou 1000 katastrálnych jutár (575,5 ha) neďaleko sedmohradského Koložváru (Kluže) a sumu 2 7180 000 korún v hotovosti. Keďže o sedmohradský majetok nemal Szentiványi záujem, navýšila sa kúpna suma na rovné tri milióny korún.

Darányiho promptný zásah sa stretol s pozitívnym ohlasom uhorskej tlače. Zneli vlastenecké tóny, veľa sa písalo o usídľovaní sa cudzích aristokratov na území Horného Uhorska a zachovaní prírodného bohatstva pre štát a jeho obyvateľov. Na druhej strane sa v súvislosti s premrštenou cenou hovorilo, že pri akomkoľvek predaji stačí ponúknuť objekt cudzincovi, vyvolať vlastenecký „virvar“, počkať si na Darányiho príchod a majetok predať za trojnásobok pôvodnej ceny.²⁸

---

25 HZAN, Oe140, Bü 1, Ch. Kraft Hohenlohe E. Kegelovi z 21. 10. 1901.

26 Tamže, A. Münnich Ch. Kraft Hohenlohemu z 3. 11. 1901.

27 K osudom a názorom ministra Darányiho pozri FEHÉR, ed. *Darányi Ignác. Válogatott dokumentumok*. Budapest 1999; FEHÉR. *Darányi Ignác élete (1849–1927)*. Budapest 2017.

28 Napi hírek. A jó üzlet titka. In *Pesti Hirlap*, 1901, roč. 23, č. 299, 29. 10. 1901.

Asi najkonfrontačnejšiu rétoriku použila sociálnodemokratická *Népszava*. Celú transakciu nazvala „*najnehanebnjším škandalom*“, ktorý sa zinscenoval, aby Szentiványi prišiel na úkor daňových poplatníkov spolu s vládnymi predstaviteľmi k veľkým peniazom. Na jednej strane sa hovorilo o nevyhnutnosti vstupu zahraničného kapitálu, na druhej strane sa mu robili prekážky, ako keby niekto mohol uvedenú „*mláku*“ odniesť preč. Kvôli nevýnosnej „*mláke*“ na hraniciach štátu sa vynakladali obrovské peniaze, vďaka čomu mali všetci zúčastnení dobre zarobiť.²⁹ Nečudo, že článok takéhoto typu skončil žalobou a v roku 1903 i odsúdením autora na tri mesiace väzenia a pokutu 1000 korún.

Bolo zrejmé, že takéto štátne zásahy do vlastníckych pomerov neboli koncepným riešením. Darányi si pritom pochvaľoval súčinnosť zo strany župy, predovšetkým podporu a spoluprácu spišského župana Zena Csákyho.

Hohenlohe však nebol zvyknutý prehrávať. V liste Szentiványimu pripomenul dohodu, že ho oboznámi so všetkými ponukami, ktoré v súvislosti so Štrbským plesom dostane, aby vedel adekvátne zareagovať. Preto nebral na vedomie kúpnu zmluvu a žiadal ho o detaily, ba vyhrážal sa i právnymi krokmi.³⁰ Keď sa kúpna zmluva stala faktom, stále veril, že sa mu od uhorského štátu podarí získať aspoň časť inkriminovaného územia, pričom nešetril sľubmi o výstavbe turistických ubytovní a uľahčení turistického ruchu jednak tam, ako aj v oblasti Javoriny, čím len nepriamo priznával, že turisti pôvodne nemali na jeho majetkoch na ružiach ustlané. Dokonca údajne vyslal svojho splnomocnenca k ministerskému predsedovi s ponukou odkúpiť majetky od uhorského štátu späť. To už, pravda, nebolo ani z hľadiska verejnej mienky možné.³¹

Svoju prehru vnímal Hohenlohe ako „fatálnu záležitosť“ a veľmi ľutoval, že od začiatku neponúkol Szentiványimu viac. Nakoniec v hneve a sklamaní nad nevydareným obchodom ukázalo nemecké knieža svoju pravú tvár. Postoj k turistom výslovne podmienilo krokmi uhorskej vlády a nariadilo na cestu zo Štrbského plesa k Popradskému a na odbočky z nej osadiť tabule s nápisom: *Súkromná cesta. Nepovolaným vstup zakázaný!* Svojho času nechal cestu z láskavosti k Szentiványimu voľnú, ale teraz nemal dôvod ani záväzok urobiť to isté voči uhorskému eráru. Keďže nechcel zažiť ďalšie podobné sklamanie, naliehal na urýchlenú kúpu Mengušoviec.³² Chuť na zväčšovanie svojho tatranského teritória (Javorina, Lendak, Vyšné Hágy) Hohenlohe zjavne nestratil.

Darányi predložil pred parlament žiadosť o odobrenie kúpy až 28. januára 1902. V materiáli rekapituloval udalosti predchádzajúce kúpe, pričom uviedol,

29 Csorba-tó, avagy: legszemérmetlenebb panama. In *Népszava*, 1901, roč. 29, č. 118, 12. 10. 1901.

30 HZAN, Oe140, Bü 1, E. Kegel J. Szentiványimu, s. d.

31 Inland. Budapest, 15. April. In *Neue freie Presse*, 1904, roč. 41, č. 14239, 16. 4. 1904.

32 HZAN, Oe140, Bü 1, Ch. Kraft Hohenlohe E. Kegelovi z 11. 10. 1901.

že v Tatrách zo špeciálneho fondu na kúpu lesov dovedy dostal do štátnych rúk už 2 141 jutár lesnej pôdy (1 232 ha) na južných svahoch pohoria, všetko v záujme rozvoja cestovného ruchu. V zdôvodnení sa ani raz nespomenulo Hohenloheho meno, uvádzal sa tam len ako „*ušľachtilý statkár so zahraničnou príslušnosťou*“. Podľa Darányiho ponúklo knieža za Štrbské Pleso 3 milióny korún, čo však nezodpovedalo pravde a v osobných materiáloch kniežaťa a niet o takej sume ani zmienka. Očividne išlo o snahu zdôvodniť uvedenú kúpnu sumu, ktorá zjavne vôbec nemusela byť taká vysoká. Parlament prijal nakoniec v roku 1902 osobitný zákon legitimizujúci tatranskú kúpu.³³ Štát vlastnil od tohto okamžiku v oblasti Tatier 5 471 katastrálnych jutár (3 149 ha) a plánoval ich dať v menších parcelách do prenájmu, aby sa mu aspoň čiastočne vrátili investované peniaze. Uhorský turistický spolok však varoval pred prenajímaním poľovníckeho práva, lebo skúsenosti na viacerých príkladoch ukázali, že potom sa objavovali pasce na medvede na turistických chodníkoch alebo rôznymi zákazmi sa nájomcovia snažili obmedziť pohyb ľudí na svojich majetkoch. Opozícia zase vláde vyčítala, že vynaložené peniaze oveľa viac potrebovali na zvýšenie plátov štátni učitelia a kládla si otázku, či bolo jedno jazero hodné viac ako výchova mládeže. Nečudo, že podobné žaloby potom s iróniou komentovala Hohenloheho suita.³⁴

Reakciou na kauzu Štrbského Plesa sa stala dohoda uzavretá na rakúsko-uhorskom vyslanectve v Berlíne vo februári 1902 po komplikovaných rokovaniach medzi Hohenlohem a županom Csákyom, ktorý zastupoval aj uhorské ministerstvo poľnohospodárstva. V zmluve sa nemecké knieža zaviazalo na južných svahoch Vysokých Tatier, nad turistickými chodníkmi a na presne vymedzených územiach bez súhlasu uhorskej vlády nekupovať a neprenajímať majetky a ani poľovnícke práva, a to ani rôznymi nepriamymi cestami. Výnimku tvorili niektoré presne určené pozemky miest Spišská Belá a Kežmarok, obce Ždiar, urbárske majetok obce Forberg (dnes Stráne pod Tatrami) a ďalšie už pred uzavretím zmluvy Hohenlohem prenajímané územia, ktoré sa však rovnako bez súhlasu vlády nemohli stať jeho vlastníctvom.

V ďalšom bode zmluvy Hohenlohe vyjadril pripravenosť, že „*svoje na území Vysokých Tatier ležiace majetky bude spravovať v uhorskom [rozumie sa maďarskom – R. H.] duchu a pri rešpektovaní krajinských [rozumie sa štátnych – R. H.] záujmov*“, rovnako že bude zamestnávať podľa možností v maximálnej možnej miere uhorských štátnych príslušníkov.³⁵

33 *Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett Országgyűlés képviselőházának irományai.* II. kötet. Budapest 1902, s. 457-461 (Indokolás, a csorbatói birtoknak ... törvényjavaslat tárgyában).

34 HZAN, Oe140, Bű 1, E. Kegel Ch. Kraft Hohenlohemu z 2. 2. 1902 a Der Csorbaer See (výstrižok novinového článku). K tomu aj Der Ungarische Touristenverein im Interesse des vaterländischen Fremdenverkehrs. In *Szepesi Hirnök*, 1902, roč. 40, č. 5, 1. 2. 1902; Félreér-tés. In *Magyar estílap*, 1902, roč. 9, č. 25, 31. 1. 1902

35 HZAN, Oe140, Bű 3, dohoda medzi Ch. Kraft Hohenlohem a Z. Csákyom z 25. 2. 1902.

Hohenlohe sa ďalej zaväzoval vykonať všetky opatrenia v záujme uhorskej turistiky, či už samostatne, alebo v spolupráci s Uhorským karpatským spolkom. Predovšetkým išlo o uvoľnenie všetkých detailne uvedených turistických ciest a chodníkov (sprístupnenie ostatných bolo na dobrej vôli kniežaťa) bez toho, aby sa ktokoľvek potreboval pred túrou prihlásiť, aby sa vyžadovalo povolenie alebo sprievod v podobe zamestnanca kniežacích majetkov. V súlade s ustálenou praxou Uhorského karpatského spolku sa mali chodníky vybaviť informačnými tabuľkami a na konkrétne stanovených miestach mal nechať Hohenlohe postaviť turistické útulne. Dokonca aj kniežacia zvernica mala byť bez obmedzení prístupná turistom. Budovanie ďalších chodníkov a útulní malo byť predmetom nových rokovanií. V prípade poľovačiek mal Hohenlohe právo uzavrieť príslušné chodníky.³⁶

Zo strany ministerstva a štátnych orgánov sa v rámci platnej legislatívy prisľúbila podpora pre nerušené užívanie majetkov i poľovníckych práv kniežatŕom. Udeľovanie pokút pri porušení predpisov (hluk, strelba, znečisťovanie, schádzanie z chodníkov a pod.) sa nepovažovalo za porušenie zmluvy a vnímalo sa ako zákonná ochrana majetkových práv. Ministerstvo sa zaviazalo podporovať Hohenloheho pri uplatňovaní svojich práv

Túto zmluvu pochopiteľne srdečne privítal Uhorský karpatský spolok na svojom levočskom zasadaní v apríli 1902 a o jej detailoch Hohenlohe informoval osobným listom predsedu spolku Aurela Münnicha.³⁷ Nemal však veľký záujem, aby sa jej text stal predmetom verejných diskusií a verejného „vlastníctva“. K zmluve a jej niektorým rozporuplným detailom sa dodatočne vracal Hohenlohe i minister Darányi a obaja sa pokúšali spresniť jednotlivé vlastné interpretácie, eliminovať nejasnosti a dosiahnuť želateľný kompromis. Známý liptovský opozičný politik a poslanec Štefan Rakovszky zase tvrdil, že zmluva nie je hodná štátu, ktorý mal prijať zákon o zákaze predaja pôdy v Tatrách cudzincom.

Objavovali sa však i hlasy v prospech nemeckého kniežaťa a je otázkou, či neboli zaranžované jeho priaznivcami. Noviny *Független Magyarországn* priniesli v decembri 1903 anonymný článok pod názvom *Magyar mágnások*, v ktorom sa vysoko hodnotil kniežací dar vo výške 200 korún do stavebného fondu na vyhotovenie súsošia pre martýrov rákóczyovskej epochy. Naproti tomu mnohí „čistokrvní“ maďarskí aristokrati nedarovali nič. Článok uzavrel:

36 K otázke turistov, k ich pozitívnemu či škodlivému vplyvu na horskú prírodu podrobnejšie HOLEC. Človek a príroda, s. 74 a nasl. Najnovšie teoreticky o turizme PEZDA. Turismus. Retrotopický sediment modernity. In *Časopis Matice moravské*, 2020, roč. 139, č. 2, s. 407-441.

37 HZAN, Oe140, Bű 3, Jegyzőkönyv. Felvétellett a MKE központi választmányának 1902. évi április hó 20-án Lőcsén tartott gyűlésen.

„Koho je pôda, toho je i krajina, je ale otázne, či je pôda v dobrých rukách, keď jeden privandrovaný magnát má na manifestácii národného citu taký čulý podiel, plnokrvní Maďari ale vôbec nie?“³⁸

Neznamená to určite splynutie Hohenloheho s Maďarstvom, znamená to však zahanbenie všetkých, ktorí o vlastenectve len hovoria...

Nebolo to v žiadnom prípade po prvý raz, čo knieža tak zahanbilo domácu aristokraciu. Medzitým však Hohenlohe investoval veľa úsilia a síl do sporu o Morské oko, teda o malú časť Vysokých Tatier, o ktorú mal záujem jednak on na uhorskej strane, jednak gróf Władysław Zamoysky (1853 – 1924) na haličskej strane Tatier. Dlhotrvajúci konflikt vyústil do uhorsko-haličského sporu pred súdom v Grazi v roku 1902, keď – asi po prvý raz v 20. storočí – pri rozhodovaní súdu významnú úlohu zohrali geografi a historici. Tu už nemecké knieža postupovalo v súčinnosti s uhorským štátom, ktorý mal rovnako enormný záujem na úspechu v tomto spore. Súd rozhodol nakoniec v prospech Haliče, Hohenlohe teda v krátkom čase utrpel ďalšiu prehru, na čo nebol zvyknutý a ťažko to niesol.³⁹

Władysław Zamoysky v Haliči skupoval jednotlivé tatranské revíry s veľkorysým cieľom – na rozdiel od Hohenloheho – vybudovať na nich základy národného parku. Roku 1904 odlišné záujmy majiteľa Javoriny a Belianskych Tatier na jednej a Zamoyskeho na druhej strane vyústili dokonca do konfliktu, keď nemecký aristokrat obvinil poľského, že strieľa kamzíky na uhorskej strane hranice a žiadal žandárstvo o ochranu „proti jeho násilným činom“.⁴⁰

Po stroskotaní szentiványiovskej kauzy zameril Hohenlohe svoju pozornosť na majetky pruského baróna Daniela Rolanda Diergardta, ktorý mal pôvodne zámoček na samote medzi Poliankami, ten predal Hohenlohemu, ale v hre ešte boli jeho pozemky. Rovnako sa v priebehu celého roka 1902 intenzívne rokovalo s prešovským grécko-katolíckym biskupstvom o jeho majetkoch na severnom Spiši. Išlo o lesy v oblasti Malej Frankovej s rozlohou 420 ha, čo pri kúpnej sume 87 410 korún predstavovalo 208 korún za ha. S drevom v týchto lesoch sa cena majetku vyšplhala na vyše 253 000 korún. Za pozemky bol pritom Hohenlohe ochotný zaplatiť až dvojnásobok ceny. Ďalej išlo o veľkosťou porovnateľné majetky pri Spišskej Starej Vsi pozostávajúce najmä z lúk a pasienkov, o kartuziánsky Červený kláštor, o 422 ha lesa okolo obce Havka a ďalšie menšie pozemky a rôzne budovy.⁴¹

38 Ein wahres Wort zur rechten Zeit! In *Karpathen-Post*, 1903, roč. 24, č. 52, 24. 12. 1903.

39 K tomu ROSZKOWSKI. *Walka o Morskie oko w Tatrach (1811–1909)*. Kórnik 2018.

40 Archiwum Narodowe w Krakowie, fond Starostwo Nowy Targ, 17a, plik 10, 1904.

41 Rozsiahle materiály k tomu v HZAN, Oe140, Bü 87.

Po prelome storočí sa stále viac hovorilo o možnosti, že horské pasienky a lesy mesta Spišská Belá by mohli byť na predaj, resp. na prenájom (tie pozemky, ktoré ešte v prenájme neboli), a rokovania s mešťanmi sprostredkoval od leta 1902 práve Münnich. V priebehu roka 1902 sa Hohenloheho pozornosť sústredila na 3 150 jutár (1 813 ha) pozemkov patriacich mestu Spišská Belá, 800 (460 ha) jutár v chotári obce Ždiar a 300 jutár (173 ha) pod správou mesta Kežmarok.⁴²

V decembri 1903 už v súvislosti so Spišskou Belou išlo o vyše 3670 jutár (2 112 ha) lesov a pasienkov. Do rokovaní sa zapájali župan Csáky, podžupan, ďalej poslanec a advokát Münnich, správca Eduard Kegel a ďalší, pričom v hre bola a kúpou pozemkov sa podmieňovala aj výstavba železnice a voľný pohyb turistov, rovnako sa využívali rôzne typy vydierania, hlavne na strane kniežat'a.

Celú kauzu sprevádzali početné diskusie a polemiky medzi mešťanmi, či už v súkromí, na verejných miestach i na zasadnutiach mestskej rady. Do diskusií a sporov ohľadne predaja obecných lesných pozemkov Hohenlohemu vstupoval aj minister poľnohospodárstva argumentujúc, že Hohenlohe sa zaviazal neexpandovať ďalšími nákupmi.⁴³ V nervózne atmosfére sa Hohenlohe opäť začal vyhrážať, že odstúpi od zmluvy s uhorským štátom alebo že v prípade neuzavretia obchodu uzavrie chodníky pre turistov na svojich majetkoch. V tomto duchu presunul stretnutie s predstaviteľmi Uhorského karpatského spolku na neskorší čas.⁴⁴ V roku 1903 sa Hohenloheho ponuka zvýšila na 1 300 000 korún, pričom navýšených 100 000 korún bolo súčasťou základného kapitálu v rámci projektu vybudovania železničnej trate zo Spišskej Belej po štátnu hranicu. Magistrát mesta nakoniec uznesením z 12. júla 1903 ponuku kniežat'a odmietol. Lesné majetky mesta Spišská Belá tak zostali v dlhodobom prenájme, hoci istý čas vyzerala byť ich kúpa celkom reálnou. Keď plánovaná transakcia stroskotala, kniežat'a sa „pomstilo“ tým, že odstúpilo od sľubovanej železničnej spoluúčasti.⁴⁵ Na druhej strane stále veril, že zintenzívni rokovania s mešťanmi zo Spišskej Belej a dovedie ich do úspešného konca.

Nádejne vyzerala aj kúpa časti nehnuteľností obcí Šuňava, Kravany, Krížova Ves i majetkov zemepána Mariássyho – nemecké kniežat'a malo o všetky eminentný záujem. Hohenloheho nákupné úsilie pokračovalo až do roku 1912. Rovnako

42 HZAN, Oe140, Bü 1, Erläuterungen.

43 Rozsiahle materiály k tomu v HZAN, Oe140, Bü 57.

44 Tamže, Ch. Kraft Hohenlohe A. Münnichovi z 15. 8. 1902.

45 Tamže, Zum Jagdpachtvertrag mit der Stadt Szepes-Béla, máj 1905. K tomu aj KOLLÁROVÁ, ed. *Spišská Belá*. Prešov 2006, s. 79-80 (časť Zuzany Kollárovej). Celá kauza je detailne spracovaná v texte HOLEC. „Pravdivé slová o dôležitých záležitostiach mesta Spišská Belá“ a konflikt s kniežat'om Hohenlohem na začiatku 20. storočia. Vyjde v časopise *Historické štúdie*.

uhorské ministerstvo vnútra sa zo zákulisia pokúšalo zamedziť akémukoľvek veľkému predaju.

Okolnosti celej nezrealizovanej transakcie s pozemkami mesta Spišská Belá sprevádzala ostrá rétorika proti cudzincom ako vlastníkom uhorskej/maďarskej pôdy. Spomínali sa arcivojvoda Friedrich Habsbursko-Tešínsky, knieža Montenuovo, kat maďarskej revolúcie a „hyena z Brescie“ generál Julius von Haynau, knieža von Lippe a ďalší, všetko ľudia bez veľkého vzťahu k štátu, v ktorom mali majetky a so služobníctvom väčšinou zahraničného pôvodu. Hohenlohe nebol v tomto smere tiež výnimkou, navyše sa stále zviditeľňoval konfliktmi s turistami a agresívnou snahou kupovať ďalšie a ďalšie majetky. Tlač, publicistika, ale i parlamentná pôda sa stali arénou, v ktorej sa množili útoky podnecované najmä protivládnu nacionalistickou opozíciou okolo Strany nezávislosti, ale z protistavovských hľadísk najmä sociálnou demokraciou.

V parlamente v apríli 1904 vystúpil bývalý minister Darányi, ktorý osvetlil pozadie jednotlivých krokov bývalej vlády a zdôraznil, že jej išlo o južné svahy Tatier, pričom na východe a severe mohol Hohenlohe „zaokrúhľovať“ svoje majetky. I tak vznikalo napätie, najmä na miestach styku kniežacích a erárnych majetkov a pri využívaní poľovníckeho práva. Darányi sa znovu vrátil k podrobnostiam zmluvy s Hohenlohem, najmä vo veci otvorenia svojich majetkov turistom, čo však Hohenlohe podmieňoval dohodou so Spišskou Belou.⁴⁶

V závere svojho mandátu Széllova vláda podľa Darányiho ešte urobila v Tatrách nákupy v rozsahu 5000 jutár, čo bolo takmer 2880 ha, najmä v okolí Gerlachovského štítu, Tatranskej Lomnice a Studeného potoka, čím sa vraj zvýšil blahobyť oblastí, kde „už vstúpila maďarská noha“. V reakcii opozícia vykričala, že je smutné, keď vo vlastnej krajine si musia Maďari takto zabezpečovať svoje práva.⁴⁷ Podľa liptovského poslanca Uhorskej katolíckej ľudovej strany Štefana Rakovszkeho bolo nepredstaviteľné, aby uhorská vláda uzatvárala s cudzincom zmluvu o území, nad ktorým má ona sama dispozičné právo.⁴⁸ Návrh parlamentnej opozície smeroval preto k úplnému zákazu zakupovania sa cudzincami, predovšetkým Nemcami. Podľa kritickej poznámky sliezskych redaktorov „aby maďarizácia mohla nerušene ďalej pokračovať. A že tento návrh aj prejde, o to sa postará maďarský šovinizmus“.⁴⁹

---

46 Inland. Budapest, 15. April. In *Neue freie Presse*, 1904, roč. 41, č. 14239, 16. 4. 1904. K tomu *Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett Országgyűlés képviselőházának naplója. XXIV. kötet.* Budapest 1904, s. 71-79 (415. zasadnutie z 15. 4. 1904) alebo *Aus dem Reichstage.* In *Pester Lloyd*, 1904, roč. 51, č. 91, 15. 4. 1904.

47 Tamže.

48 *Aus dem Abgeordnetenhaus.* In *Neues Pester Journal*, 1904, roč. 33, č. 92, 16. 4. 1904.

49 *Eine Hohenlohe-Debatte.* In *Schlesische Zeitung*, 1904, č. 163, 19. 4. 1904.

Eskalácia nacionalizmu nemohla do zápasu o tatranské územie priniesť nijaké produktívne riešenie. Do tohto zápasu bol vťahovaný aj Uhorský karpatský spolok, ba sám sa hlásil o slovo, predovšetkým so snahou tmiť nacionalistickú rétoriku. Hoci kniežaťu poskytol čestné členstvo, spolku to neprinieslo nijaké očakávané výsledky. Hohenlohe zostával neoblomný, hoci formálne sľuboval turistom ponechať k dispozícii tradičné chodníky a vedcom sprístupniť na základe žiadosti (!) každý kút svojho rozsiahleho panstva. Keď chcel spolok zriaďiť pri Batizovskom plese útulok pre turistov, obaja vlastníci – knieža Hohenlohe a ďalší Nemeč, barón Diergardt – zámer rezolútne odmietli. Nebol to jediný prípad podobného postoja, opakovane sa pri chate v Mengusovskej doline a inde. „*Je to smutné a zahanbujúce ... že na hlavnom javisku uhorskej turistiky ... v mieste pokladu nášho národa ... je výkon a vývoj turistiky bránený takýmito putami ... a naráža na takéto prekážky,*“ konštatovala správa vedenia spolku z júla 1906.⁵⁰

Hohenlohe investoval veľké peniaze, aby jeho početní stúpenci písali o ňom pozitívne články, aby ho bránili pred útokmi v parlamente a aby lobovali v regióne aj v samosprávach. Nie vždy vieme identifikovať všetky finančné toky, ani odhadnúť ich veľkosť. Hohenlohe investoval veľké peniaze, aby boli vo volebných okresoch Spišská Sobota a Sv. Ján (Prešporská župa) zvolení začiatkom roka 1905 dvaja liberálni poslanci: spišský podžupan Aladár Raisz a gróf István Wenckheim.⁵¹ Raisz nahradil v roku 1901 zvoleného Gyulu Nosza, ktorého Hohenlohe vtedy rovnako finančne podporil. V roku 1903 však Nosz opustil liberálnu stranu a začal v parlamente i mimo neho útočiť na Hohenloheho, čo ho následne stálo mandát. I takto sa vytvárali sociálno-politické siete, takto sa za služby mohli požadovať protislužby a takto sa trestal (Nosz) každý, kto si dovolil spochybniť zámery nemeckého aristokrata. Jeho „chápádlá“ mali, minimálne v regióne pôsobnosti, svoju nespochybniteľnú silu. Nečudo, že potom žiadal od vlády a vládnej strany, aby boli ústretivejšie k jeho snahám i záujmom.

Verejná Hohenloheho rezignácia na rozšírenie jeho vlastníctva na južných svahoch Vysokých Tatier bola ďalším ústretovým krokom, ktorý ukazoval, že nemecké knieža malo enormný záujem vyhnúť sa konfliktom s uhorským štátom a dostať sa tak pod opätovnú paľbu uhorskomaďarskej tlače.⁵² Išiel preto skôr cestou dlhodobých prenájmov, najmä prenájmov poľovníckych revírov či už vo vlastníctve miest, obcí, alebo urbárskych spoločností. V situácii pred prvou svetovou vojnou aj tak vlastnil takmer celé východné a veľkú časť stredných

50 Präsidialbericht des U.K.V.s ... In *Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-Vereines*, 1907, roč. 34, s. 158.

51 HZAN, Oe 140, Bü 57, Zur Arrondierung meines Javorinaer Besitzes... (koncept zo 16. 5. 1905).

52 HZAN, Oe140, Bü 3, Ch. Kraft Hohenlohe I. Darányimu z 30. 3. 1902.

Vysokých Tatier.⁵³ Túžba zväčšiť svoje majetky očividne ovládala Hohenloheho až do prvej svetovej vojny, kým mu nezačali hroziť snahy o ich zmenšenie.

Ak pred vojnou dokázal rozširovať a „zaokrúhľovať“ svoje majetky len o susedné roľnícke a meštianske parcely (niekedy celkom bezohľadne), svedčilo to hlavne o skutočnosti, že jeho aktivity sa dostávali príliš pod drobnohľad verejnosti, regionálnej i celoštátnej politiky, v dôsledku čoho narážal na stále nové problémy a prekážky. Ukázalo sa, že v podmienkach vypätého nacionalizmu ani peniaze, teda ani reálny a nespochybniteľný politický a sociálny kapitál nestačili na to, aby sa cudzie knieža presadilo v prostredí župy, historických spišských miest a štátu, ktoré už jednoducho nemali záujem o rast jeho pozícií a vplyvu. Stret týchto svetov – meštianskeho a aristokratickeho – mal pre sebedovedomého ríšskonemeckého aristokrata o to závažnejšie dôsledky, že si zvykol, že štát stál v plnej miere k jeho službám. A to v Uhorsku neplatilo.

Maďarská verejnosť a publicistika začali na Hohenloheho útočiť z vyslovene nacionálnych pozícií. Využívali sa domnienky, že jeho obrovské tatranské pozemky chcel pred prvou svetovou vojnou údajne kúpiť strýko ruskej cárovnej hessensko-darmstadtské knieža. Ruskou kartou sa tak publicistika snažila tlačiť a vydierať vládu, aby Tatry odkúpila „v záujme Maďarstva“ do rúk štátu. Na verejnosti sa objavovali sumy okolo päťdesiatich miliónov korún, čo pri vtedajšom uhorskom deficite verejných financií (v roku 1911 vyše 70 miliónov) bolo obrovskou sumou. Spišské nemecké obce vyslali k ministrovi poľnohospodárstva deputáciu, aby zamedzil prechod Tatier do „ruských rúk“, lebo potom by údajne nemohli využívať pasienky!⁵⁴

Na zasadaní výboru Uhorského karpatského spolku 14. 2. 1914 v Poprade sa tiež hovorilo o chýroch, že Hohenlohe hodlá predať svoje tatranské majetky a že rokuje s viacerými zahraničnými záujemcami (hovorilo sa najmä o Francúzoch). Po upokojujúcich slovách vedenia sa rozhodlo poprosiť písomne uhorskú vládu, aby – pokiaľ by to išlo – zakúpila tieto majetky s cieľom „zachovať Tatry ako národný park“.⁵⁵ Takáto investícia však bola nad možnosť štátneho rozpočtu. A tak sa aspoň dodatočne kúpená vila Józsefa Szentiványiho pri Štrbskom plese stala priam „dokumentačným potvrdením príslušnosti Tatier k Uhorsku“ s pravým „maďarským pohostinstvom“.⁵⁶ Keď sa napokon štátu podarilo odkúpiť časť územia pri rieke Dunajec spolu s kúpeľmi pod vrchom Koruna a obcou

53 ŠAP-SAL, fond Hohenlohe-Javorina, šk. 77, Pachtverträge.

54 Čie budú Tatry? In *Slovenský týždenník*, 1913, roč. 11, č. 3, 18. 1. 1913; Správy. In *Slovenský týždenník*, 1914, roč. 12, č. 4, 23. 1. 1914.

55 Die Versammlungen des Vereins im Jahre 1913. In *Jahrbuch des Ungarischen Karpathenvereins*, 1914, roč. 41, s. 87.

56 Josef Szentiványi. In *Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-Vereines*, 1906, roč. 33, s. 189-190.

Červeným Kláštorom, predstaviteľ Uhorského karpatského spolku skonštatoval, že „*sa tak maďarskému národu vracia kus zeme, po ktorom už siahali cudzie ruky*“.⁵⁷

Slovenská tlač opisovala ako Hohenlohe vytlačal roľníkov z ich malých majetkov tým, že si skupoval okolité pozemky a nedovoľoval roľníkom dostať sa na ten ich. Alebo že vytváral predpoklady, aby divá zver poškodzovala roľnícke polia a úrody. Takýmto spôsobom ich dokázal vyštváť do USA a postupne sa zmocňoval majetku za majetkom.⁵⁸

V roku 1914 sa Hohenloheho tatranské panstvo rozprestieralo v chotároch obcí Javorina, Ždiar, Jurgov, Osturňa, Repisko, Lendak, Franková, Rakúsy, Stráne pod Tatrami, Krížová Ves, Mengusovce, Batizovce, Štôla, Veľký Slavkov, Štrba a Vyšné Hágy. Spolu s prenajímanými majetkami to činilo asi 19 000 ha. Javorina sa stala sídlom riaditeľstva kniežacích tatranských majetkov a boli mu podriadené hospodárske správy v Javorine, Lendaku a Krížovej Vsi, lesné správy v Javorine, Lendaku a v Podspádoch. V Javorine bola aj lovecká správa. Hohenlohe nadobudol vinice v Bodrogkeresztúri v Zemplínskej župe a rozsiahle majetky v župe Somogy s hospodárskymi správami v Somogyszobe, Barátipuszte a v Inke.

Prvá svetová vojna znamenala veľký medzník v živote každého Nemca. Viacerí príslušníci rodiny, najmä rakúskej línie, sa dostali vo vysokých štátnych a vojenských funkciách. Rod Hohenlohe vyjadroval i prepojenosť oboch spojenecských monarchií, keď sa princ Gottfried Hohenlohe-Schllingsfürst, teda predstaviteľ rakúskej línie rodu, stal vyslancom Rakúska-Uhorska v Berlíne.

Sliezsky podnik Hohenlohe-Werke sa zapojil do služieb vojny a armáde a musel nepochybne významne profitovať z vojenských objednávok. Knieža Hohenlohe sa v tomto období dalo k dispozícii Červenému krížu. Predpokladáme, že počas vojny sa finančne aspoň trochu pozviechalo. Moratóriá pre dlžníkov mu určite prišli vhod. Niet síce k tomu exaktne doložitelných prameňov, ale tieto trendy mali všeobecný charakter a ťažko predpokladať, že by v prípade dôležitých strategických podnikov stáli okolnosti ináč. Zopakujeme, že drastická inflácia takmer úplne zlikvidovala všetky Hohenloheho dlhy. Z tohto hľadiska preňho vojna znamenala dar z nebies.

Inak už vnímal vyústenie vojny s jej pre Nemecko katastrofickým záverom. Ten ťažko, ba zničujúco poznačil Hohenloheho i jeho majetky. Horné Sliezsko bolo v dôsledku nemeckej porážky rozdelené medzi Nemecko a novovzniknuté Poľsko, pričom práve najpriemyselnejšie a na suroviny najbohatšie územia sa

---

57 Präsidiabericht ... vom Jahre 1906 – 1907. In *Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-Vereines*, 1908, roč. 35, s. 80.

58 ÚLEHLA, Josef. O pokrokové práci mezi lidem. In *Průdy*, 1913, roč. 4, č. 8 z júna 1913, s. 309.

dostali do poľských rúk. Tak sa na poľskom území ocitla rozhodujúca väčšina kniežacích prevádzok. Vzhľadom na protinemecké postoje nového štátu sa nedali robiť veľké ilúzie. Väčšinu akcií držal v rukách v roku 1923 založený syndikát Kraft, Gesellschaft für Bergbau und Hütteninteressen Berlin, v ktorom bol paritne dominantný Hohenlohe s pražským priemyselníkom Ignácom Petschekom. Menšiu časť akcií vlastnil poľský štát a jedno francúzske konzorcium. Poľsko-nemecké hospodárske konflikty vyústili do enormného zdanenia v podobe zámerne prehnanej majetkovej dane a nakoniec v roku 1925 aj do otvorenej colnej vojny. Ak k tomu pripočítame straty stredoeurópskych odbytkov, bolo na neriešiteľné problémy doslova vymaľované. Nevykompenzoval to ani priaznivejší vývoj prevádzok v Nemecku.

Ani problémy s majetkovými protišľachtickými daňami a pozemkovou reformou v Československu nepridali kniežat'u na pokoji v posledných rokoch života. Takmer dvadsať rokov po rozhodnutí súdu v Grazi sa v novej situácii znovu rozohreli pohraničné konflikty a Hohenlohe sa v územnom spore o Javorinu medzi rodiačim sa Československom a novým Poľskom postavil na československú stranu a (aj) vďaka tomuto spoločnému záujmu sa im podarilo poľské územné nároky odvrátiť. To bol s najväčšou pravdepodobnosťou dôvod, kvôli čomu sa nemecké knieža vyhlo radikálnej realizácii pozemkovej reformy. Vysokohorský a lesný charakter jeho majetkov nebol navyše pre zámery reformy rozhodujúci. V roku 1925 už Hohenlohe, zrejme tlačенý aj finančnými okolnosťami, vo veľkom rozpredával svoje pozemky. Najprv to bol predaj Vyšných Hágov, potom mesto Spišská Belá kúpilo od neho za 650 000 Kč lesy a pasienky v chotári obce Lendak s rozlohou 555 ha a následný spor o pasienky medzi mestom a obcou musel riešiť až najvyšší súd v Brne roku 1936.⁵⁹

Nové hranice, majetkové dilemy, otvorená budúcnosť, zdravie – to všetko zaťažilo a zakalilo posledné roky života kniežat'a Hohenloheho. Kvôli teplejšiemu podnebiu a priaznivejšej politickej klíme voči aristokracii žil posledné roky na svojich majetkoch na juhu Maďarska. Od roku 1922 žil navyše sám, čo mu určite na pokoji a vnútornej pohode nepridalo.

Hohenlohe zomrel 14. mája 1926 v maďarskom Somogyszobe. Finančné problémy rodiny a politické pomery v Československu robili existenciu tak rozsiahlych majetkov dlhodobo neudržateľnú. Bolo otázkou času, kedy prejdú do vlastníctva štátu, čo sa v nasledujúcich rokoch stalo skutočnosťou. Príčinou boli najmä narastajúce dlhy a tlak zo strany štátu na vyriešenie celej kauzy. Československo už nemalo záujem vstupovať do konfrontácií s Nemeckom, ešte menej s nacistickým režimom po roku 1933. Preto dedičom veľkoryso zaplatilo za

---

59 PISARČÍK, ed. *Lesy mesta Spišská Belá. História a súčasnosť*. Spišská Belá 2017, s. 7-8; KOLLÁROVÁ, ed. *Spišská Belá*, s. 197 (časť Lubomíra Lorenčíka).

hohenloheovské majetky. Po komplikovaných rokovaniach sa na sklonku roka 1935 dohodla výplata sumy 18,2 milióna Kč s odpustením všetkých dlhov na daniach a dávkach.⁶⁰

Meno Hohenlohe oscillovalo v regionálnej historickej pamäti, ako aj v individuálnych spomínaniach. Skoro ho však prekryli turbulentné hospodárske a politické udalosti tridsiatych rokov, druhej svetovej vojny i neľahkého povojnového vývoja. Po roku 1945 predovšetkým nemecký pôvod a po roku 1948 aj jeho aristokratické tituly vytesnili knieža z historickej pamäti a dostali ho na prah úplného zabudnutia.

O autorovi / About the author

Prof. Dr. Roman Holec, DrSc.

Historický ústav SAV, v. v. i.

Klemensova 19, P. O. Box 198, 814 99 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: rh1918@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-4127-895X>

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=26036017100>

<https://www.webofscience.com/wos/author/record/1857783>

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

Archiwum Narodowe w Krakowie, fond Starostwo Nowy Targ, 17a, plik 10.

Hohenlohe Zentralarchiv Neuenstein, Oe140 – Privatsekretariat: Ausländische Besitzungen und Jagden, Bü. 1, 3, 57, 58, 87.

Štátny archív Prešov, pracovisko Spišský archív Levoča, fond Hohenlohe-Javorina, šk. 2, 77, 82.

Štátny archív Prešov, pracovisko Spišský archív Levoča, fond Spišská župa, Hl. župan, škat. 23.

Štátny archív Prešov, pracovisko Spišský archív Levoča, fond Spišská župa, Podžupan, škat. 1367.

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett Országgyűlés képviselőházának irományai. II. kötet. Budapest 1902.

---

60 HORČIČKA a kol. *Cizí páni na české půdě. Pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků.* Praha 2021, s. 97. Tvrdenia tradované a preberané literatúrou o tom, že v roku 1936 celé panstvo získal v rámci mimosúdneho vyrovnania štát za 50 miliónov Kč, z čoho po stiahnutí všetkých dlhov zostalo Hohenlohemu 27 miliónov Kč, nezodpovedá skutočnosti.

Roman Holec *Prince Hohenlohe and his activities in the Tatras region...*

Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett Országgyűlés képviselőházának naplója. XXIV. kötet. Budapest 1904.

FEHÉR, György, ed. *Darányi Ignác. Válogatott dokumentumok.* Budapest: Osiris Kiadó, 1999.

Nepublikované pramene / Unpublished scientific reports

BOHUŠ, Ivan. *Lesníctvo a lesy vo fonde Hohenlohe-Javorina Štátneho oblastného archívu v Levoči.* Tatranská Lomnica 1977 (strojopis v príručnej knižnici Štátny archív Prešov, pracovisko Spišský archív Levoča).

Dobová tlač/ Press

Jahrbuch des Ungarischen Karpathenvereines, 1906, roč. 33; 1907, roč. 34; 1908, roč. 35; 1911, roč. 38; 1914, roč. 41.

Karpathen-Post, 1903, roč. 24, č. 52 [24. 12. 1903].

Magyar estílap, 1902, roč. 9, č. 25 [31. 1. 1902].

Neue freie Presse, 1904, roč. 41, č. 14239 [16. 4. 1904].

Neues Pester Journal, 1904, roč. 33, č. 92 [16. 4. 1904].

Népszava, 1901, roč. 29, č. 118 [12. 10. 1901].

Pester Lloyd, 1904, roč. 51, č. 91 [15. 4. 1904].

Pesti Hirlap, 1901, roč. 23, č. 299 [29. 10. 1901].

Prúdy, 1913, roč. 4, č. 8, s. 309 [jún 1913].

Schlesische Zeitung, 1904, č. 163 [19. 4. 1904].

Slovenský týždenník, 1913, roč. 11, č. 3 [18. 1. 1913].

Slovenský týždenník, 1914, roč. 12, č. 4 [23. 1. 1914].

Szepesi Hirnök, 1902, roč. 40, č. 5 [1. 2. 1902].

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

BLACKBOURN, David. *Podmaňování přírody. Voda, krajina a vytváření moderního Německa.* Praha: BB Art, 2009.

BOMMARIUS, Christian. *Der Fürstentrust. Kaiser, Adel, Spekulanten.* Berlin: Berenberg, 2017.

FEHÉR, György. *Darányi Ignác élete (1849–1927).* Budapest: Gondolat, 2017.

HOENIG, Bianca. *Geteilte Berge. Eine Konfliktgeschichte der Naturnutzung in der Tatra.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2012.

HOLEC, Roman. *Človek a príroda v „dlhom“ 19. storočí.* Bratislava: HÚ SAV, 2014.

HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě. Pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků.* Praha: Pankrác, 2021.

JALČOVÍK, Oto a VÍTEK, Peter. *Životné osudy Jozefa Sentiványiho.* Štrba: OÚ Štrba, 2021.

KOLLÁROVÁ, Zuzana, ed. *Spišská Belá.* Prešov: Universum, 2006.

PISARČÍK, František, ed. *Lesy mesta Spišská Belá. História a súčasnosť.* Spišská Belá: Lesy mesta Spišská Belá, 2017.

PUTTKAMER, Joachim von. *Schulalltag und nationale Integration in Ungarn. Slowaken, Rumänen und Siebenbürger Sachsen in der Auseinandersetzung mit der ungarischen Staatsidee 1867–1914.* München: R. Oldenbourg, 2003.

ROSZKOWSKI, Jerzy M. *Walka o Morskie oko w Tatrach (1811–1909).* Kórnik: Fundacja Zakłady Kórnickie, 2018.

ŠKVARNA, Dušan. *Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraniu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia.* Banská Bystrica: UMB, 2004.

WILSON, Jeffrey K. *The German Forest. Nature, Identity, and the Contestation of a National Symbol, 1871–1914*. Toronto: University of Toronto Press, 2012.

ZLOCH, Stephanie. *Polnischer Nationalismus. Politik und Gesellschaft zwischen den beiden Weltkriegen*. Köln; Weimar; Wien: Böhlau, 2010.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

HOLEC, Roman. „Pravdivé slová o dôležitých záležitostiach mesta Spišská Belá“ a konflikt s kniežatom Hohenlohem na začiatku 20. storočia. Vyjde v časopise *Historické štúdie*.

PEZDA, Jan. Turismus. Retropický sediment modernity. In *Časopis Matice moravské*, 2020, roč. 139, č. 2, s. 407-441.

STALMANN, Volker. Fürst Christian Kraft zu Hohenlohe-Öhringen (1848–1926). „Leben wie Lukull“. In HANNIG, Alma a WINKELHOFER-THYRI, Martina, ed. *Die Familie Hohenlohe. Eine europäische Dynastie im 19. und 20. Jahrhundert*. Köln; Weimar; Wien: Böhlau, 2013, s. 357-373.